

Agnieszka Betleja*
Poland

Globalny nastolatek w sieci tetrady środowisk wychowawczych

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie tetrady (Kłos, 2013, s. 105) środowisk wychowawczych według Janusza Morbitzera (2014, s. 120), które oddziałują na młodzież dychotomicznie egzystującą w świecie realnym i wirtualnym. Żyjąc „pomiędzy” światem rzeczywistym a zdigitalizowanym, globalny nastolatek stara się zaznaczać swoją aktywność i decyzyjność. Z jednej strony pragnie zostawić swój spersonalizowany ślad w przestrzeni offline a drugiej strony dołączyć do zuniformizowanej cyfrowej społeczności online. Narastające, tak zwane „przesunięcie aksjologiczne”, w stronę dominacji wartości materialnych, entropia społeczna i cywilizacyjna przyczynia się do tego, że procesy wychowawcze są coraz trudniejsze, niekiedy wręcz niemożliwe do zrealizowania. Brak zrozumienia konkretnego pojęcia aksjologicznego uniemożliwia jego introcepcję, a więc praktyczne respektowanie i życie zgodne z daną kategorią aksjologiczną.

Słowa kluczowe: globalny nastolatek, konsumpcjonizm, społeczeństwo sieci, aksjologia

Summary

A Global Teenager in a Network of Educational Environment Tetrad

The aim of the article is to show the tetrad of educational environments, according to Janusz Morbitzer (Morbitzer, 2014, s. 120), which influence young people who exist dichotomously in the real and virtual world. Living „between” the real and digitized world, the global teenager tries to mark his activity and decision-making. On the one hand, he wants to leave his personalized trace in the offline space and on the other hand, he wants to join a uniform digital online community. The growing so-called „axiological shift” towards the domination of material

values, social and civilizational entropy contribute to the fact that educational processes are becoming more and more difficult, sometimes even impossible to implement. Lack of understanding of a specific axiological concept prevents its introception, and therefore practical respect and living in accordance with a given axiological category.

Keywords: global teenager, consumerism, network of society, axiology

1. Wstęp

Żyjemy w epoce globalnej komunikacji, która kształtuje nowe wzorce kulturowe, mniej lub bardziej odległe od wzorców z przeszłości. Rozwój łączności i wymiany informacji – przy wykorzystaniu nowoczesnej techniki – pozwala przekraczać dotychczasowe granice i sprawia, że stajemy się obywatelami świata. Globalizacja, w zdecydowanym stopniu, oddziałuje na środowiska wychowawcze bliskie młodzieży. Obecnie w szkole średniej, w klasach maturalnych, uczą się ostatni przedstawiciele pokolenia Z. Ich młodszy koleś z pierwszych klas szkoły średniej przynależą już do kolejnego, nowego pokolenia, pokolenia Alfa, które od urodzenia jest otoczone technologią a cyfrowe urządzenia postrzegane są jako niezbędne w ich życiu. Dorastając w erze globalizacji, kształtowani są przez kulturę masową stąd ich entuzjastyczne nastawienie na innowacyjność i różnorodność, na *mix reality*. Młodzież szkoły średniej, z pokolenia Z i pokolenia Alfa łączy bycie nastolatkiem, globalnym nastolatkiem,

* Agnieszka Betleja, Zespół Szkół nr 6 w Tychach, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9386-1544>, e-mail: agnieszkaalopedia@gmail.com.

przez przyjęcie charakterystycznej postawy, perspektywy i stylu życia. Tak więc okres, który w przeszłości nie istniał, obecnie staje się ich najdłuższym okresem, a właściwie stylem życia. „W dobie globalizacji czas i przestrzeń skurczyły się, odległość nie jest istotna, nie stanowi granicy, przekaz informacji jest natychmiastowy i nieograniczony, miejsce przestaje mieć znaczenie. W tym kontekście coraz trafniejsza zdaje się teoria „końca geografii” (Kelly, 1990, s. 65). Zbyszko Melosik zauważa, że globalny nastolatek jest osobą pragmatyczną, tolerancyjną, łatwo komunikującą się. Odznacza się sceptycyzmem wobec idei, nawiązujących do zaangażowania czyli do „głębszego uczestnictwa”. Jest „sztuczny i zawieszony w próżni”. „Z pewnością wypada się zgodzić, że jest to pokolenie największych szans – głównie w zakresie łatwego i szybkiego dostępu do informacji – szans, jakich nie miały poprzednie pokolenia, żyjące w warunkach deficytu informacji” (Melosik, 2014, s. 127). Korzystając z hiperłączy, za pomocą jednego „kliknięcia” ma możliwość włączenia się do hipergrupy w innym miejscu niż się obecnie znajduje. W erze cyfryzacji nastolatek może korzystać z bogatej bazy informacji, rozpowszechnić je i udostępnić w przeciągu kilku sekund. Swobodnie porusza się po świecie wirtualnym, który nie ma ograniczeń terytorialnych, paszportów, wiz a nawet zmian pogodowych, niż na górskich szlakach czy trampingowych wyprawach. Styl ubioru, zachowania jaki prezentuje, jest tożsamy ze stylem jego rówieśnika z innego kraju czy kontynentu. Rozmowy dotyczą tych samych marek samochodów, firm i rozrywek. To homogenizacja stylu i gustu, dzięki której buduje swoją tożsamość. Ten sam kod komunikacyjny umożliwia mu zorganizowanie wirtualnego spotkania nastolatków z innych części świata, choć nie opuszcza on swego pokoju. Często milcząc introwertywnie w rzeczywistości medialnej, w komunikacji zapożyczony, osiąga wymiar hipersobisty. Wg Jana Grzenia to wynik nie dwóch tożsamości „dwóch zjawisk, spokrewnionych, lecz nie tożsamy: są to anonimowość i kreowanie tożsamości” (Grzenia, 2006, s. 136–137). Możliwość owej „symbiozy” uzależniona jest od kreatywności globalnego nastolatka, który doświadcza kolejnych etapów fazy procesu poszukiwań. Świadczą o tym nicki, czyli pseudonimy, nazwy użytkownika. Motywacją do ich stosowania jest zamiar ukrycia się (nieujawniania), ale z drugiej strony służą one również do zwrócenia

uwagi na posiadacza. Tworzony on wspólną budowaną na różnych poziomach sieci, które mają zapewnić mu poczucie bezpieczeństwa i sprawstwa (Wysocka, 2014, s. 117–118). Natomiast rzeczywistość offline jest dla niego nieprzewidywalna a poprzez ograniczenia i brak kontroli, budzi frustruje i lęki. Globalny nastolatek dąży do definiowania rzeczywistości i opanowania pozasieciowego chaosu. Chcąc pozyskać wolność i samodzielność często sam musi kreować budowaną przez siebie strukturę życiowej przestrzeni. Współczesny młody człowiek rozwija się i dorasta w kulturze medialnej, która nie była znana poprzedniemu pokoleniu. Nie może dostać instrukcji, wskazówek od rodziców, jak łączyć świat offline z online. Jak stwierdza Margaret Mead, „[...]nie ma dziś nigdzie na świecie takiego pokolenia starszych, które wie to, co wiedzą ich dzieci, [...] syn może pływać po morzach, których ojciec wcale nie znał, [...] latać samolotem, na który ojciec patrzył tylko z ziemi” (Mead, 2000, s. 100). Mentorami wiedzy z zakresu informatyki staje się młode pokolenie, które przekazuje wiedzę i wartości starszemu pokoleniu, czyniąc to indywidualnie lub poprzez realizację programów np. „Latarnicy”.

Żyjąc w socjokulturowej dychotomii, podejmuje próby dokonywania zmian poprzez kształtowanie wizji, nowej, spersonalizowanej rzeczywistości, ale z drugiej strony podlega wpływom globalnej cyfryzacji. Dla młodego człowieka ten właśnie obszar; online, stanowi naturalną przestrzeń (Jabłońska, 2018, s. 14). Katarzyna Sobczak wskazuje, że „zarówno rzeczywistość, jak i «wirtual» są wytworami człowieka stanowiącymi zaplecze i źródło kultury. Bez wątpienia oba mają wpływ na jednostki i kształtują je. Oba są równie realne i mają równie namacalne skutki w życiu” (Sobczak, 2014, s. 29). Sobczak. Przestrzeń ta nabiera nowego wymiaru, „Świat widzialny nie jest już rzeczywistością a świat niewidzialny nie jest już tylko snem” (McLuhan, 2019, s. 234). Mnogość definicji, kodów dostępu czy haseł, przekształca potrzebę „wewnętrznej harmonii” w neurotyczne poszukiwanie nowości. Zanika przy tym kreatywność działań, refleksja i inwencja. Według Janusza Mariańskiego upowszechniany przez media styl życia, zwłaszcza jeżeli zmierza w kierunku komercjalizacji i niewyszukanej rozrywki (konflikt między etyką mediów a dyktaturą oglądalności), prowadzi do erozji najważniejszych wartości, które są cennym dziedzictwem

całego kontynentu europejskiego (Marianiński, 2023, s. 284–285).

2. Tetrada środowisk wychowawczych wg Janusza Morbitzera

Na kształtowanie się doświadczenia i rozumienia wartości przez młodzież silnie oddziałują nowe media, które został włączony przez Janusza Morbitzera do triady środowisk wychowawczych: rodzina–szkoła–Kościół. „Każda z tych instytucji poprzez nakazy i zakazy regulowała życie wychowanka, dbając o to, by nie docierała do niego informacja niepożądana, czy wręcz szkodliwa z punktu widzenia przyjętych ideałów wychowawczych” (Morbitzer, 2007, s. 93). Wszystkie trzy wymienione wyżej środowiska wychowawcze mają dziś duże problemy z wywiązywaniem się ze swoich powinności. „Ma to katastrofalne skutki, gdyż o ile braki w poziomie wiedzy uczniów można w miarę szybko usunąć, o tyle zaniedbania wychowawcze mają konsekwencje o wiele głębsze, a przede wszystkim stwarzają zagrożenie społeczne” (Morbitzer, 2014, s. 121). Obecna tetrada środowisk wychowawczych to: rodzina–media–szkoła–Kościół. Intencjonalnie media zostały tu umieszczone na drugiej pozycji, gdyż współcześnie odgrywają one ogromną rolę w procesach wychowawczych. „Celem wychowania jest zawsze przygotowanie wychowanka do życia w takiej formacji społecznej, w jakiej – jak zakładają wychowawcy – przypadnie mu żyć, co w istotny sposób determinuje kierunki oddziaływań wychowawczych” (Morbitzer, 2014, s. 123). Tadeusz Gadacz określił wychowanie jako wspólną wędrówkę wychowawcy i wychowanka do prawdy, dobra, piękna (Gadacz, 2005, s. 217). „[...] wychowanie i nauczanie to kategorie wzajemnie sprzężone, gdyż wychowanie kształtuje – między innymi – poczucie odpowiedzialności za własne losy, wewnętrzną motywację do działania, zdolność pokonywania własnych słabości i życiowych trudności, szacunek dla rodziców i nauczycieli, a te wartości są konieczne [...]. Wychowanie jest nierozdzielnie związane z nauczaniem, a nauczanie z wychowywaniem. Nie można zatem wychowywać, nie nauczając, podobnie jak nie można nauczać, nie wychowując” (Morbitzer, 2003, s. 249). Środowisko niewidzialne obejmuje „pojęcia wierzenia, nastawienia uczuciowe, zwyczaje, stanowiące więź moralną grupy, jednostkę i podtrzymują jej siły lub ograniczają, gaszą

jej dążenia” (Radlińska, 1961, s. 32). Mogą one oddziaływać na „przekształcenie życia” (Radlińska, 1961, s. 33). W zamyśle Radlińskiej zadanie owego przekształcania warunków ludzkiego życia – usuwania niekorzystnych warunków rozwojowych i wzmacniania pozytywnych – powinno opierać się na siłach jednostki, grupy czy środowiska. Zadaniem staje się dynamizowanie owych sił, a więc wzmacnianie podmiotowości (Theiss, 1997, s. 65). Wskazując oddziaływanie mediów na proces wychowania, należy podkreślić relację dwukierunkową, bowiem media oddziałują na proces wychowania, ale również wychowanie oddziałuje na możliwości wykorzystania mediów. Nie chcąc stać się ofiarą zalewu informacyjnego, użytkownik Internetu powinien dysponować własnym aksjologicznym systemem filtrującym. Informacja w Internecie nie posiada bowiem hierarchii ważności, nie ma tam punktów centralnych i peryferyjnych. Powinny powstawać nowe, profesjonalne centra przetwarzania informacji, aby uniknąć stresu generacyjnego lub stresu poznawczego (Gwóźdź i Krzemień-Ojak, 1998, s. 89). Morbitzer wskazywał, że przejęcie przez media funkcji socjalizacyjnych jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym, gdyż media wprowadziły antywartości – między innymi intelektualne zniewolenie, brak odpowiedzialności, głupotę, fałsz. W tych warunkach, a nawet w warunkach aksjologicznej neutralności nie można wychować wartościowego, wrażliwego, o bogatym wnętrzu człowieka (Morbitzer, 2014, s. 120–124).

3. Rodzinna sieć (nie)porozumienia

Znaczącą rolę w kształtowaniu poczucia własnej wartości młodzieży mają relacje w środowisku rodzinnym. Według Marii Świątkiewicz-Mośny: „Mimo że coraz częściej w dobie płynnej (po)nowoczesności mówi się o zmianie roli rodziny, jej struktury czy funkcji, pozostaje ona ważnym punktem odniesienia [...]. Międzypokoleniowa transmisja wartości, norm i celów życia leży u podstaw konstruowania tożsamości (Świątkiewicz-Mośny, 2015, s. 104–105). To w rodzinie kształtują się postawy, wartości i wzorce zachowań. Ewa Ogrodzka-Mazur wskazuje, iż budowany w wieku młodzieńczym zbiór wartości pozostaje niezmienny do końca życia. Proces internalizacji wartości zależy, przede wszystkim od podstawowych środowisk życia dziecka – rodziny i szkoły

(Ogrodzka-Mazur, 2007, s. 51). Bogusław Śliwerski podkreśla, że naturalnych rodziców dzieci nic, nikt i nigdy nie jest w stanie zastąpić, niezależnie od tego, jak wyjątkowe, wspaniałe i nawet tanie będą nowe technologie i narzędzia komunikacji. „Podkreślam – NIKT, NIC, NIGDY. Mam tu na uwadze rodziców, którzy są szczęśliwi z posiadania potomstwa, kochają je, troszczą się o nie, a tym samym mają pełnowartościową, normalną komunikację bezpośrednią ze sobą w rodzinie. Nawet w sytuacji czasowego lub dłuższego rozstania, oddalenia, technika służy im tylko i wyłącznie do podtrzymania, utrwalania i pogłębiania wzajemnych więzi i otwartości, a nie zastąpienia ich. W zdrowych środowiskach rodzinnych technologie cyfrowe sprzyjają zacieśnianiu więzi społecznych dzięki lepszej i szybszej możliwości komunikowania się” (Śliwerski, 2018, s. 23–24) nie zmianie ról czy izolacji emocjonalnej. „W rodzinie dąży się do pełnego i harmonijnego rozwoju osoby, do kształtowania dojrzałej świadomości moralnej, która pozwala rozpoznawać dobro i odpowiednio postępować, a także do uwrażliwienia na duchowy wymiar w życiu dzieci i dorastającej młodzieży” (Mariański, 2023, s. 128). Na przestrzeni wieków rodzina ulegała i ulega licznym przemianom. Mimo zmian w środowisku rodzinnym nauki społeczne wciąż uznają rodzinę za podstawową grupę społeczną, instytucję i prymarne środowisko wychowawcze (Chojnacka, Iwański, 2022, s. 195–196). Zwolennicy tzw. ponowoczesnego stylu życia podkreślają, że rodzina nie rozpada się, lecz jedynie zmienia swoje formy [...]. Nastolatek kształtuje obraz więzi rodzinnej na podstawie obserwacji wzajemnych relacji lub ich braku. Zdawkowe pytania i ograniczone do funkcji fatycznej odpowiedzi nie stanowią rozmowy. Przekaz informacji związany z potrzebami behawioralnymi (jedzenie, spanie, odpoczynek) nie buduje relacji. Przedstawiciel globalnych nastolatków, zmagający się z trudnościami w kontrolowaniu impulsów, szukający wsparcia emocjonalnego i bezpieczeństwa nie znajduje tego w rodzinie, w której media wypierają komunikację bezpośrednią. Rodzinne spotkania, czy świąteczne obiady, podczas których telefon leży obok sztuców a w tle słychać głos wydobywający się z głośnika telewizora nie są obecnie rzadkością. Honorowym gościem stają się media i to im oddaje się pierwszeństwo podczas rozmowy, która zostaje przerwana sygnałem smsa. Zmianie ulega komunikacja emocjonalna, a dokładniej umiejęt-

ność czynnego tworzenia i utrzymywania związków, która stanowi podstawową sprawnością, od jakiej zależy jakość naszego życia osobistego i rodzinnego (Chojnacka, Iwański, 2022, s. 137). Zmienia się również model rodziny. Wioletta Danilewicz podkreśla, że w czasach ponowoczesnych życie rodzinne nie zawężyła się tylko do tradycyjnej rodziny nuklearnej. Zwiększył się zakres wyboru jej form i sposobów organizacji. Wcześniej mówiło się o rodzinie i członkach rodziny jako całości. Obecnie prezentuje się indywidualizm, zmienność ról, zacierają się archetypy rodzicielstwa. Zachodzące zmiany można ocenić jako destrukcyjne, ale również jako wynik zachodzącego procesu tworzenia rodzin ponowoczesnych. Danilewicz zauważa również dualizm interpretacyjny nowego modelu rodziny, która straciła swe znaczenie na rzecz egalitaryzmu (Danilewicz, 2010, s. 37). Niektórzy badacze wskazują na płynną rzeczywistość, tempo zmian uzależnionych od takich czynników, jak np. kultura, religia, polityka czy gospodarka. Brak stałości staje się odzwierciedleniem modelu rodziny, która nie jest środowiskiem autorytatywnym dla globalnego nastolatka, potrzebującego wzorców, w celu tworzenia swojej wizji przyszłej rodziny. Jan Paweł II natomiast odrzucał relatywizm moralny, czyli przekonanie, że wszystko jest względne, że nie ma obiektywnej prawdy, a w następstwie ani dobra, ani zła, a przynajmniej że człowiek nie potrafi ich rozpoznać (Chojnacka, Iwański, 2022, s. 136).

4. Media a wychowanie medialne

Nel Postman uważał, że niekontrolowany rozrost techniki niszczy najbardziej żywotne źródła naszego człowieczeństwa [...]. Podkopuje pewne procesy umysłowe i relacje społeczne, które nadają wartość ludzkiemu życiu. Technika zatem jest jednocześnie naszą przyjaciółką i wrogiem (Postman, 1995, s. 8). Nowoczesne technologie komunikacyjne zmniejszyły świat do rozmiarów wioski, do wspólnoty, w której wszyscy wszystko o wszystkich i wszystkim wiedzą, co oddaje formuła: *all information in all places at all times* (Morbitzer, 2007, s. 77). Z każdego miejsca na naszej planecie możemy przysyłać wiadomości, zdjęcia i filmy. Za pośrednictwem globalnej sieci cyfrowe media oddziałują na zmiany kulturowe, które przejawiają się „spłaszczaniem” kultury, czyli wyalienowaniem z wartości. Imperializm kulturowy Internetu narzuca

określony sposobu postrzegania i wartościowania rzeczywistości, którego ukrytym celem jest dążenie do obniżenia poziomu intelektualnego „podbijanych” obszarów. Dawniej podbijane były realne terytoria (obszary geograficzne), o tyle współcześnie ma miejsce kolonizacja umysłów i dusz użytkowników oraz kształtowaniem ich systemu wartości (Morbitzer, 2020, s. 16). Niesie to konsekwencje wychowawcze, a więc i edukacyjne. Wychowanie zaś to „całość świadomie zorganizowanych oddziaływań środowiska społecznego i przyrodniczego na jednostkę, trwające całe życie” (Okoń, 2001, s. 445). Jak stwierdził Morbitzer, termin „pedagogika medialna” jest więc – w pewnym sensie – synonimem wychowania medialnego, które próbuje wyposażać odbiorcę w wiedzę umożliwiającą świadomy i krytyczny odbiór przekazów medialnych (Morbitzer, 2006, s. 30). Nastolatki nie mają problemów z posługiwaniem się technologią informacyjną. Nie czują oporu, sięgając po nowe narzędzia medialne czy wręcz hipermedialne, ale problematyczne jest kształtowanie pewnej refleksji i odpowiedzialnej postawy wobec mediów. Media nie są substytutem rodziny, przyjaciół. Nie zastąpią osób bliskich podczas urodzin czy innych uroczystości rodzinnych, kiedy to napływają setki życzeń od wirtualnych znajomych czy wysyłane są „polubienia”. To iluzja komfortu emocjonalnego, ponieważ w rzeczywistości jest pustka i samotność. Marshall McLuhan podkreślał, że „technika nie tylko przekształca, ale i niszczy dotychczasowe środowisko człowieka, każdy wynalazek [...] jest utożsamieniem środka przekazu z przekazem – *the medium is the message*” (Loska, 2001, s. 103). Adoloscenci serfując po galaktykach wirtualnej przestrzeni, często zapominają o kulturze lokalnej, która wydaje się prowincjonalna i nieatrakcyjna. Zaznaczają swoje miejsce w kulturze globalnej, gdzie zdobywają nowe terytoria, nie podlegają ocenie, kontroli i w każdej chwili można opuścić daną wirtualną przestrzeń, społeczność, by zalogować się w innym wirtualnym miejscu. Zanika indywidualizm, autentyczna tożsamość na rzecz kolejnej maski, roli. Jest to wynik m.in. relatywizmu kulturowego, który niesie wielość bodźców związanych z różnorodnością oraz dualizmu nowoczesności z ponowoczesnością. Przedstawiciel młodej generacji musi nauczyć się selekcjonować informacje oraz odróżniać wiedzę od informacji, by nie zostać zalany smogiem informacyjnym. Może również ulec dehumanizacji,

czyli negatywnej zmianie preferencji aksjologicznych, na czele których są wartości materialne, a także dehumanizacji, odczłowieczeniu, które zachodzi wtedy, gdy człowiek nie czuje potrzeby bezpośredniego komunikowania się z innymi i preferuje kontakty wykorzystujące nowoczesne media elektroniczne (Morbitzer, 2007, s. 163). One natomiast promują kulturę konsumpcyjną. Skoro wszystko można kupić na multimedialnym straganie, to tożsamość także może być produktem. Media społecznościowe zachęcają do tego typu eksperymentowania. Można mieć kilka twarzy, imion, nicków czy osobowości. Można stworzyć niezliczoną ilość profili, logować się do społeczności internetowych, często o dychotomicznych płaszczyznach działań. Można stworzyć awatara, który będzie reprezentował realną osobę w wirtualnym świecie lub zostanie wykreowana jako jej adwersarz. Zagrożeniem w owym medialnym kreacjonizmie staje się płynna samoocena, subiektywnie nakreślona tożsamość.

5. Szkoła o okaleczonej wertykalności

Wskazując oddziaływanie szkoły na proces doświadczania i rozumienia wartości przez globalnych adolescentów, należy podkreślić, iż szkoła realizuje wiele funkcji, m.in. pozwala na formowanie się tożsamości (Konieczny-Pizoń, 2023, s. 21). Sprzyja również rozwojowi sprawności poznawczej i samodzielności intelektualnej. Na kształtowaniu wymienionych cech się nie poprzestaje, gdyż dąży do kształtowania do samostanowienia jednostek oraz umiejętności współuczestnictwa i współdziałania z innymi, aby wspólnie rozwijać więzi międzyludzkie i życie społeczne w mikro- i makroskali (Rembierz, 2018, s. 66). Szkoła jest również przestrzenią, w jakiej młodzież nabywa umiejętności kształtowania w komunikacji nowej narracji. Jednak obecna dynamika zmian wiąże się również ze zmianą pojęcia przestrzeni edukacyjnej. Morbitzer wskazywał na zachodzące zmiany w przestrzeni edukacyjnej, w której zaznacza swoją obecność nowy uczeń, uczeń – człowiek sieciowy o odmiennej neuronalnej budowie mózgu, który „inaczej niż jego odpowiednicy sprzed 20 lat przetwarza informacje, w odmienny sposób spędza wolny czas, wykazuje odmiennie zachowania” (Morbitzer, 2015, s. 416). Sieć nie jest częścią świata zewnętrznego, ale jego równoprawnym elementem: niewidoczną, ale

stale obecną warstwą przenikającą się z przestrzenią fizyczną. Stąd głęboka immersja, która wiąże się z tym, że świat hybrydowy jest bardziej realny dla globalnego nastolatka niż rzeczywistość. Ta ambiwalencja odbioru przestrzeni, rzutuje na oczekiwania uczniów wobec szkoły. Rodzi to ambiwalencję wyborów pomiędzy indywidualnymi oczekiwaniami członka społeczności szkolnej a zorientowaniem na jego potrzeby, możliwości i sprawstwo systemu edukacji. To „screeny generation», pokolenie ekranowe, wychowane na telewizji, wideoklipach, filmach akcji i radiowych krótkich serwisach wiadomości. Pojęcia abstrakcyjne są dla nich trudne do zrozumienia, jeśli nie zostaną przedstawione w formie modeli i obrazów” (Goban-Klas, 2000, s. 11). Tekst linearny nudzi ich i nurzy, a kształtowanie umiejętności weryfikacji własnego stanowiska czy formułowanie wniosków podczas pracy z lekturą nie przekonuje młodzieży do tego, że kształtują w ten sposób kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturowej. Nastolatek sięga zatem do hipertekstu i oczekuje od nauczycieli dostępu do kolejnych narzędzi multimedialnych. Z badania „Technologia okiem studenta” firmy Digital Care, przeprowadzonego we wrześniu br. wynika, że 97 proc. studentów w Polsce używa urządzeń elektronicznych do nauki. Wśród wykorzystywanych urządzeń wymieniono: laptop (94 proc.), smartfon (90 proc.). Według raportu, 68 proc. studentów będzie używać narzędzi wykorzystujących sztuczną inteligencję podczas nauki w tym roku akademickim. Jako możliwe zastosowania wymieniono m.in.: tłumaczenia językowe (52 proc.), organizację pracy (52 proc.), tworzenie prezentacji (50 proc.) oraz pisanie prac zaliczeniowych (34 proc.). Co piąty student planuje przy wsparciu sztucznej inteligencji napisać pracę dyplomową: licencjacką, inżynierską bądź magisterską – dodano (Reszczyński, 2023) [dostęp: 22.10.2023]. Szkoła średnia, zgodnie z oczekiwaniami uczniów, winna zatem dostarczyć odpowiednich narzędzi i przede wszystkim kształtować kompetencje cyfrowe, które będą dla nich niezbędne w czasie studiów. Wartością edukacji nie jest mądrość a wiedza i informacja, bowiem obecne testowe techniki egzaminowania zamieniają nie tylko wiedzę, ale i inteligencję na umiejętność wypełniania testów, archaizując nawet skromne ambicje i marzenia o dojrzewaniu. Leszek Korporowicz, twierdzi, że ten gwałtowny rozwój transformacji technik cyfrowego przetwarzania informacji, oraz

sztucznej inteligencji wyniszcza edukację i eksponuje to, czego brakuje w wyalienowanej i oderwanej od mądrości inteligencji. Pojęcie wychowania jest systematycznie zastępowane pojęciem edukacji sprowadzonym do procesu nabywania praktycznych umiejętności. Istotne są parametry, mierzalne wskaźniki dokonań a nie refleksja i wrażliwość nastolatki (Korporowicz, 2023, s. 123–124). Aleksander Nalaskowski trafnie ujmuje taki obraz szkoły, to „edukacja, skazana na horyzontalność, z okaleczoną wertykalnością [...] pozbawiona sumienia i tak naprawdę treści” (Nalaskowski, 1999, s. 41). Analizując oddziaływanie mediów w procesie edukacji nastolatka, Morbitzer podkreślał, że są one swoistym katalizatorem emocji, a w konsekwencji współczesny młody człowiek staje się homo affectus, ze wszystkimi tego negatywnymi konsekwencjami (Nalaskowski, 1999, s. 20). Ideałem byłoby wykorzystanie naturalnych kompetencji medialnych młodego pokolenia i takie ich ukierunkowanie oraz uzupełnienie innymi ważnymi kompetencjami, aby – z jednej strony – zapewnić uczniom realizację pasji i zainteresowań oraz poczucie samorealizacji, z drugiej – dobrze przygotować ich do satysfakcjonującego funkcjonowania na rynku pracy (Morbitzer, 2017, s. 79).

6. Fluktuacyjność Kościoła

Globalni nastolatki doświadczają przemian wartości i norm moralnych oraz religijnych. Nowa religijność prowadzi do pewnych transformacji „pola religijnego” tworząc nowe pole duchowości a ono stanowi nową formą transformacji życia ludzkiego. społeczeństwach demokratycznych. Upowszechniało się przekonanie, że religia zniknie sama z siebie. Kościoły tracą zdolność „reprodukowania” siebie i swojej aktywnej zbiorowej pamięci w młodych pokoleniach. Zwłaszcza pluralizm społeczno-kulturowy i religijny – według tezy sekularyzacyjnej – osłabia witalność życia religijnego. Wydaje się że więcej ludzi odchodzi od Boga, niż do Niego powraca. „Postawa ludzi niereligijnych zorientowana jest na przedmioty dostępne poznaniu, na rzeczywistości świata, oraz pozbawiony przesądów, wolny od iluzji stosunek do tej rzeczywistości” (Taylor, 2007, s. 12–13). Sekularyzacja oferuje zróżnicowane „towary religijności”, co odpowiada konsumpcyjnym potrzebom młodego pokolenia (Mariański, 2008, s. 430). Jeżeli w społec-

czeństwach wzrasta dobrobyt i bezpieczeństwo, to zapotrzebowanie na wartości religijne i praktyki kultowe słabną (Mariański, 2008, s. 40). Subiektywizm religijności prowadzi do rozbitcia wspólnoty i tworzenia religii jednostki, stąd wewnętrzne rozbitcie i brak logiki. Każdy wierzy „po swojemu”, zapominając o dogmatyce, ewangelizacji czy katechizacji. Mariański przytacza wypowiedź Benedykta XVI, że młodymi ludźmi kieruje „jałowy kult jednostki” (Mariański, 2008, s. 41). „Ci, którzy żywią przekonanie o niewzruszonej i wyłącznej pewności ich stanowiska, zazwyczaj unikają otwartej dyskusji z innymi i nie chcą się uczyć od innych. Boją się, że wchodząc w otwartą dyskusję – ukierunkowaną na poznawanie prawdy – i podporządkowując się jej regułom, mogą osłabić lub stracić poczucie pewności, które dodaje im sił w ich działalności” (Rembierz, 2017, s. 203). To parareligijność, która prowadzi do poszukiwań alternatywnych form religijności i duchowości. Kierowany poczuciem wolności, globalny nastolatek poszukuje ekwiwalentyzacji duchowości, substraktów wiary. Religia przekazuje wartości mające wpływ na kształtowanie się norm społecznych i moralnych. XXI w. W epoce ponowoczesności, wpływ religii – mimo jej osłabienia wciąż jest widoczny, a w pewnych dziedzinach życia niekiedy nawet wzrasta. Podkreśla się jej wpływ na rodzinę, stan zdrowia, dobre samopoczucie, kapitał społeczny, nawet na politykę. Nie została ona całkowicie zepchnięta na peryferie życia społecznego. W rozwiniętej nowoczesności (ponowoczesności) religia jakby zyskała na znaczeniu, chociaż stała się bardziej zróżnicowana, pluralistyczna i nieprzejrzysta. Wartości te określają codzienne decyzje jednostek. Według ujęcia przedmiotowego religię pojmuje się jako uznanie istnienia Boga lub jakiejś Istoty Wyższej (Mariański, 2023, s. 61). W sondażu ogólnopolskim z 2021 roku w całej zbiorowości młodzieży 6% badanych określiło się jako głęboko wierzący, 48% – jako wierzący, 23% – jako niezdecydowani, 23% – jako niewierzący. Łączny wskaźnik głęboko wierzących i wierzących kształtował się na poziomie 54% (w 1996 roku – 80%, w 1998 roku – 80%, w 2003 roku – 78%, w 2008 roku – 81%, w 2010 roku – 77%, w 2013 roku – 71%, w 2016 roku – 69%, w 2018 roku – 63%). Tylko w latach 2018–2021 wskaźnik ten zmniejszył się o 9 punktów procentowych (Boguszewski, 2022, s. 2021, s. 135). W ramach projektu badawczego „Edukacja religijna młodzieży polskiej –

stan obecny, szanse i wyzwania” został przeprowadzony w listopadzie i grudniu 2022 roku i w styczniu 2023 roku ogólnopolski sondaż, zrealizowany przez Pracownię Doradczą-Badawczą EDBAR na zlecenie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych 7,7% badanych określiło się jako głęboko wierzący, 38,0% – jako wierzący, 21,4% – jako niezdecydowani, ale przywiązani do tradycji religijnej, 11,4% – jako obojętni w sprawach wiary, 13,3% – jako niewierzący, 8,2% – trudno powiedzieć. Łącząc dwie pierwsze odpowiedzi, wskaźnik głęboko wierzących i wierzących na poziomie to 45,7% (Mariański, 2023, s. 75). Mariański wskazuje na zarysowującą się powoli zmianę w globalnych postawach młodego pokolenia wobec religii, czyli na płaszczyźnie tzw. religijności ogólnonarodowej (ogólnej). Zachwianie się ciągłości wiary i wyraźne ślady braku kontynuacji wskazują na nurt indywidualnego wyboru wiary kosztem jej „dziedziczenia”. Model zachodnioeuropejskiej dechrystianizacji nie musi się jednak realizować w Polsce. Zmiany związane z modernizacją społeczną nie pociągają w sposób nieuchronny „upadku” religijności, bowiem globalny nastolatek, będący w fazie indywidualnych poszukiwań sensu życia i określania swojego miejsca w świecie, pozostaje w stanie płynnej niejednoznaczności religijnej. Analizując pozyskane wyniki, Mariański podkreśla, że odzwierciedlają one w przybliżony sposób faktyczne postawy młodzieży wobec religii. Ukazują powoli zarysowaną „przepaść” pokoleniową czy „rozdźwięk” pokoleń w zakresie globalnych ustosunkowań do religii, która jest daleka od stabilności i nie przebiega po z góry określonej trajektorii, podlega raczej ciągłym zmianom i fluktuacjom, częściej jednak negatywnym niż pozytywnym (Mariański, 2023, s. 94–98).

7. Zakończenie

Współcześnie globalny nastolatek żyje i wzrasta w kulturze audiowizualnej, w której ikonosfera – sfera obrazu – zdominowała logosferę – sferę słowa. Według Janusza Morbitzera jesteśmy świadkami stopniowego przekształcania się homo sapiens w homo videns – człowieka postrzegającego. Wskazane środowiska wychowawcze są płynne i niestabilne. Brak konstruktywizmu, zastąpiony aksjologiczną fluktuacją, oddziałuje na ambiwalentną postawę globalnego nastolatka,

który szuka swojego miejsca w otaczającej rzeczywistości. Słusznie zauważa Wojciech Świątkiewicz, że „kondycję kulturową społeczeństwa ery globalizacji trafnie ujmuje symbolika aksjologicznej wichrowatości. Wichrowatość zrodzona jest z wiatru i wichury; synonimów szybkich i gwałtownych przemian kulturowych: wiatru wiejącego w różnych, czasem w przeciwnych, kierunkach, nanoszącego nowe wartości i wzory zachowań, zapładniającego i odnawiającego życie, ale też niszczącego i „wydmuchującego” tradycyjne wartości i zasady, jeśli słabo są zakorzenione w glebie rodzimej kultury. Wichrowatość jest symbolem zmienności, nie-stałości, różnych prędkości, dynamiki, rozproszenia (Świątkiewicz, 2010, s. 55). Obecnie wiele z istotnych dla procesów wychowania kategorii należy do pojęć abstrakcyjnych. Młodzież nie rozumie już znaczenia pewnych wartości a antywartości poddawane są procesowi eufemizacji. W poszukiwaniu logosu – sensu życia i działania, odczuwających potrzebę wzrastania, intelektualnego rozwoju i współpracy z innymi ludźmi, gotowych do przeżywania wartości, istotne jest zachowanie równowagi między dialogiem międzypokoleniowym a technopolizacją i medialnością życia (Morbitzer, 2014, s. 55).

Bibliografia

- Boguszewski, R. (2022). Religijność młodzieży. W M. Grabowska, M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2021. Opinie i Diagnozy* (s. 134–148). CBOS.
- Chojnacka, B., Iwański R. (2022). Struktura rodziny i oczekiwania wobec ról rodzinnych w opinii Polaków. *Wychowanie w Rodzinie*, 27(2), 195–196.
- Danilewicz, W. (2010). *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Trans Humana.
- Gadacz, T. (2005). Wychowanie jako spotkanie osób. W F. Adamski (red.), *Wychowanie personalistyczne* (s. 42–49). WAM.
- Goban-Klas, T. (2000). Szkoła w erze cyfrowej, czyli poza lekcję, książkę i kredę. *Edukacja Medialna*, 4, 9–13.
- Grzenia, J. (2006). *Komunikacja językowa w Internecie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gwóźdź, A., Krzemień-Ojak, S. (red.) (1998). *Intermedialność w kulturze końca XX wieku*. Wydawnictwo Trans Humana.
- Jabłońska M.R. (2018). *Człowiek w cyberprzestrzeni. Wprowadzenie do psychologii Internetu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kelly, K. (1990). Apocalypse juggernaut, goodbye – population growth – the global teenager. *Whole Earth Review*, 65(46), 38. <https://kk.org/writings/apocalypse-juggernaut-goodbye---population-growth--the-global-teenager.php>.
- Kłós, J. (2013). Tetradą, czyli czteroelementowy wzorzec przemian kulturowych. *Roczniki Filozoficzne*, 61(4), 93–115.
- Konieczny-Pizoń, K. (2023). *Kultura szkoły w narracjach dzieci z układu ryzyka (ujęcie interdyscyplinarne)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Korporowicz, L. (2023). Sztucznej mądrości nie będzie. *Perspektywy Kultury*, 3(42), 117–128.
- Loska, K. (2001). *Dziedzictwo McLuhana – między nowoczesnością a ponowoczesnością*. Wydawnictwo RABID.
- Mariański, J. (2009). Sekularyzacja a nowe formy religijności. *Roczniki Nauk Społecznych*, 1(37), 33–67.
- Mariański, J. (2023). *Osoba ludzka w społeczeństwie. Z nauczania społeczno-moralnego Jana Pawła II*. Akademia Nauk Społecznych i Medycznych w Lublinie.
- Mariański, J. (2023). *Religijność młodzieży polskiej w procesie przemian w XXI wieku (analizy socjologiczne)*. Akademia Nauk Społecznych i Medycznych w Lublinie.
- McLuhan, M. (2019). *Galaktyka Gutenberga*. Narodowe Centrum Kultury.
- Mead, M. (2000). *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Morbitzer, J. (2003). Pomędzy technopolizacją a humanizacją edukacji wspieranej komputerowo. W M.M. Sysło (red.), *Informatyka w szkole* (s. 247–253). Oficyna Wydawnicza Zachodniopomorskiego Centrum Edukacyjnego.
- Melosik, Z. (2004). Kultura instant paradoksy pop tożsamości. *Dydaktyka Literatury*, 24, 67–81.
- Morbitzer, J. (2006). Perspektywa rozwoju pedagogiki medialnej. *Pedagogika Mediów*, 1–2, 29–42.
- Morbitzer, J. (2007). *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Morbitzer, J. (2014). O wychowaniu w świetle nowych mediów. *Labor et Educatio*, 2, 119–143.
- Morbitzer, J. (2015). O nowej przestrzeni edukacyjnej w hybrydowym świecie. *Labor et Educatio*, 3, 411–430.
- Morbitzer, J. (2017). Współczesny uczeń jako homo mediens – edukacyjne implikacje. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 14, 71–81. <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-5c916058-d17b-446e-8e62-5a5ac0efdfd3>.
- Morbitzer, J. (2020). Edukacja w epoce współczesnych kryzysów. *Studia Edukacyjne*, 56, 9–27.

- Nalaskowski, A. (1999). Szkoła jako zorganizowane zaprzeczanie przekonaniu o niepowtarzalności człowieka. W F. Adamski (red.), *Wychowanie na rozdrożu. Personalistyczna filozofia wychowania* (s. 35–41). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Okoń, W. (2001). Wychowanie. W W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny* (s. 445). Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Ogrodzka-Mazur, E. (2007). *Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Postman, N. (1995). *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*. PIW.
- Radlińska, H. (1961), *Pedagogika społeczna*. Ossolineum.
- Reszczyński, A. (2023). *Badanie: 68 proc. studentów będzie używać sztucznej inteligencji podczas nauki*. <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C98-858%2Cbadanie-68-proc-studentow-bedzie-uzywac-sztucznej-inteligencji-podczas-nauki>
- Rembierz, M. (2017). Uczenie się pluralizmu i kształtowanie tożsamości religijnej w kontekście kulturowych i światopoglądowych odmienności – między tradycyjnym zróżnicowaniem a współczesnym pluralizmem. *Politeja*, 1(46), 191–237.
- Rembierz, M. (2018). Spór o koncepcję społeczeństwa i wartości jednostki jako kontekst i wyzwanie dla polskiej myśli pedagogicznej. *Polska Myśl Pedagogiczna*, 4, 59–90.
- Sobczak K., 2014. Tożsamość czy tożsamości? JA w świecie cyberrealnym. W Z. Rykiel, J. Kinal (red.), *Wirtualność jako realność* (s. 23–42). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Śliwerski, B. (2018). Czy sieć zastąpi szkołę i rodziców w edukacji i wychowaniu? *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 20, 21–46.
- Świątkiewicz, W. (2010). *Między sekularyzacją a deprawacją. Socjologiczne refleksje wokół polskiej religijności w kontekście europejskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Świątkiewicz-Mośny, M. (2015). *Konstruowanie nowych tożsamości w warunkach globalizacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Taylor, Ch. (2007). Świecka epoka. Dlaczego porzucamy religię. *Dziennik*, 287, 12–13.
- Theiss, W. (1997). *Radlińska*. Żak.
- Wysocka, E. (2014). Wstęp: młodzież jako pokolenie „wielkich nadziei” i „wielkich rozczarowań”. *Chowanna*, 1, 13–20.